

ДРАМАТИЧНА ДОЛЯ ГРАФІНИ ІЗ ЗНАМЕНИТОГО РОДУ КАПНІСТІВ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Стаття присвячена драматичній долі Марії Капніст. На її прикладі висвітлюється трагічний вплив тоталітарного режиму на життя людей в СРСР.

Ключові слова: Марія Капніст, сталінські репресії.

Abstract

The article is devoted to the dramatic fate of Maria Kapnist. By her example, the tragic effect of the totalitarian regime on the lives of people in the USSR is highlighted.

Keywords: Maria Kapnist, Stalinist repressions.

Про існування сталінського тоталітарного режиму та його наслідки в наш час багато говорять і публікують різні матеріали, відкривають доступ до архівів. Через жахливі факти можемо спостерігати прояв усіх його рис – від фізичного знищення правлячою партією політичних опонентів і встановлення нею монополії на істину до культу особи вождя і створення всеохоплюючої системи каральних органів.

Але за допомогою одних лише архівних документів неможливо відчутти весь драматизм тих подій. За кожним вироком стоїть зламана доля конкретної людини, катастрофа її родини, знищене кохання та вкрадене щасливе майбутнє. Обвинувачення у «шпіонажі», «зраді батьківщини», «контрреволюційній агітації» чи «організації терористичних актів» з легкістю висувалося мільйонам людей.

Відсутність доказів провини не могла урятувати жертву режиму. Покарати могли будь-кого – бібліотекаря, який вчасно не знищив книгу котрогось з уже оголошених «ворогів народу», неписьменного робітника, що завернув оселедець в газету з портретом вождя, майстра на заводі за нещасний випадок у цеху чи просто людину, якій не поталанило із походженням. Саме остання причина стане трагічною для Марії Ростиславовни Капніст, української актриси, якій, з точки зору сталінського «правосуддя», не пощастило народитися в родині, що належала до відомого українського шляхетського роду.

Батько Марії Ростислав Ростиславович походив з роду Капністів. Цей давній рід бере свій початок від грека Стомателло Капніссоса, що перебував на службі у дожив Венеції. Його внук Петро без дозволу венеціанського уряду зібрав загін добровольців і виступив на допомогу російському царю Петру I, який воював проти турків в 1710 - 1713 рр. Син Петра – Василь Петрович Капніст за особливі заслуги отримав від російської імператриці Єлизавети Петрівни землеволодіння на Полтавщині, де і оселився. Один із його синів – Василь Васильович Капніст стане відомим літературним і громадсько-політичним діячем XVIII ст., палким патріотом України. Його нащадок граф Ростислав Капніст взяв шлюб із Анастасією Дмитрівною Байдак, яка була прапраправнучкою відомого кошового отамана Запорізької Січі Івана Сірка. Ось у такій знаменитій родині 22 березня 1914 р. народилася Марія Ростиславівна Капніст.

Раннє дитинство Марії пройшло у Петербурзі доволі щасливо, незважаючи на буремні події світової війни. Трагічним поворотом долі для родини, як зрештою і для країни, стане жовтневий переворот 1917 р. і захоплення більшовиками влади. Петроград стає небезпечним місцем для життя графської родини, і Капністи переїзять в Крим, де в Судаку у них була шикарна садиба. Та невдовзі радянська влада із своєю політикою «червоного терору» дістанеться і туди. В 1921 р. Ростислава Ростиславовича Капніста більшовики розстріляють без суда і слідства. Вся провина його і тисяч інших страчених комуністичною владою людей полягала в шляхетському походженні. І цього було досить, аби позбавити їх життя. Будинок Капністів був розграблений і зруйнований. Кримські татари

в знак поваги до графа допомогли його вдові й доньці Марії втекти із Судака в національному татарському одязі.

В1927 р. Марія переїздить до Києва, де проживала тітка. Тут вона закінчила трудову школу. Але всі Капністи захоплювалися театром, і Марія не була виключенням. У Ленінграді вона вступає у студію Ю. М. Юрьєва при театрі імені Пушкіна. Через якийсь час стає студенткою Ленінградського театрального інституту.

Вбивство С. Кірова в кінці 1934 р. призвело до початку так званого «великого терору». Марія Капніст розуміла, що вона із своїм походженням сприймається владою як «неблагонадійний елемент» і намагалася утекти від неминучого арешту, виїхавши із Ленінграду. На деякий час це спрацювало. Але в 1941 р. НКВС таки дістався до неї. У виписці із протоколу Особливої наради при НКВС СРСР зазначається: « За шпигунські зв'язки помістити у виправно-трудоий табір терміном на вісім років»[1].

Далібулижахливі 15 років трудових таборів і важкої фізичної праці. В одному із таборів Караганди Марія виготовляла цеглу, в Джезказгані – видобувала вугілля, в діжці спускаючись у шахту. До фізичних страждань додавалися приниження і знущання. Одного разу за відмову на залицяння начальника табору, якому дуже захотілося кохання графині, була кинута до кримінальних злочинців, але своєю неординарною поведінкою змогла уникнути трагедії. Щоб керівники таборів до неї не чіплялися, вона втирала у свою шкіру вугілля. Вугільна пилюка не вимиватиметься ще довгі роки після звільнення.

В таборі поблизу Тайшета Марія Капніст народила доньку Раду. Щоб не розлучитися з нею, навмисне випала із вікна другого поверху і травмувалася. Донька відвідувала дитячий садочок при таборі. Одного разу графиня побачила, як вихователька біла її дворічну доньку і при цьому ще й примовляла: « Я виб'ю з тебе ворога народу». Ставши свідком цього жахіття, Марія не стрималася і побила виховательку, за що отримала новий десятилітній термін. Таких жінок називали повторницями, бо «повторно» отримали новий строк [2, с. 226]. Матір позбавили права виховувати свою доньку. А маленьку Раду відправили до дитячого будинку. Зрештою її виховувала стороння особа. І це при живій матері, яка спокутувала перед державою «провину» свого шляхетного походження.

Трагічно склалася доля інших дітей з родини Капніст. Старша сестра Марії не витримала випробувань і померла від серцевого нападу. Один із братів втопився, другий також опинився в таборі як «ворог народу». Врятувався лише один брат Марії – Андрій. Щоб уникнути репресій, він змінив своє прізвище на Копніст[3].

Лише через три роки після смерті Й. Сталіна, Марію Капніст звільнили. Згодом вона згадуватиме, як начальник табору іронічно прокоментував наказ про звільнення словами: «Тепер вас можна випускати, ви вже беззубі, без кліків»[4, с. 179]. І це була сумна правда: трудові табори забрали і красу, і здоров'я. У 1958 р. постановою Верховного Суду РСФСР вирок і всі наступні рішення у справі Марії Капніст були скасовані. Держава визнала відсутність складу злочину і повернула графині її чесне ім'я. Та втрачених років і зламаній долі повернути не міг вже ніхто.

Після звільнення Марія Ростиславівна приїхала до Києва. Вона не мала роботи і житла, ночувати доводилося на вокзалі чи навіть просто неба. Згодом влаштувалася працювати дворником. Одного разу випадково її побачив молодий режисер Ю. Лисенко і, звернувши увагу на колоритну зовнішність Марії Ростиславівни, запропонував знятися в його картині. Так розпочався новий етап в її житті

У родині Капністів завжди любили театр і часто ставили аматорські вистави. Акторський талант трирічної Марії Капніст помітив друг сім'ї – видатний співак Ф. Шаляпін. Якимось він сказав, що Марія неодмінно стане актрисою. Природні здібності і мистецька освіта зробили свою справу. Після звільнення Марія Капніст зіграла в понад ста художніх фільмах і створила цілу галерею характерних образів у кіно – графинь, відьом, циганок, чаклунок, знатних дам. За творчі здобутки Марія Ростиславівна була удостоєна почесного звання Заслужена артистка УРСР.

Не лише акторська діяльність наповнювала життя М. Капніст. Їй вдалося повернути із забуття ім'я свого найславнішого предка – Василя Васильовича Капніста. В 1988 р. було урочисто відзначено 230-літній ювілей поета і драматурга, видані його твори, деякі з них навіть включені у шкільну програму.

Сталінські роки – один із найтрагічніших періодів в історії народів, які увійшли до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Чисельні репресії, доноси, жажлива атмосфера несвободи – це

лише деякі прикмети життя тоталітарного суспільства. Його жорстока машина ламала долі мільйонів людей, їх рідних і близьких. Марія Ростиславівна пішла з життя 25 жовтня 1993 р. На гербові її славного роду Капністів написано гасло: «У вогні непохитні». Ця тендітна жінка пройшла жорстокі випробування і вистояла, не похитнулася, не зламалася, не заплямувала пам'яті своїх предків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Капнист Марія Ростиславівна. Посвящается тем, кого с нами нет [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://chtoby-pomnili.livejournal.com/421532.htmlhive|friends|userinfo/>.
2. Улановская Н. М., Улановская М. А. История одной семьи : Мемуары. – СПб. : Инапресс, 2003. – 464 с. : портр., ил.
3. Люди и судьбы. Графиня из ГУЛага [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: https://bessmertnybarak.ru/article/mariya_kapnist_grafinya_iz_gulaga/
4. Капнист М. Р. В огне непоколебимы / беседу вела Л. Ельникова // Кино: политика и люди (30-е годы) : К 100-летию мирового кино / Роскомкино, НИИ киноискусства. – М. : Материк, 1995. – С. 175–179.

Алла Борисівна Пономаренко –кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail : allapon96@gmail.com.

Ponomarenko Alla B. – PhD in History, Assistant Professor of the Sociopolitical Sciences Chair, Vinnytsya National Technical University, Vinnytsia.